

В І Д Г У К

**офіційного опонента на дисертацію Уляни Володимирівни Вовкович
«Становлення та розвиток філософсько-правових ідей в Галичині
(сер. XIX – XX ст.ст.)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права**

Сучасні глобалізаційні процеси, безпосереднім учасником яких є Україна, а також євроінтеграційний поступ нашої держави, сприяють інтенсифікації розвитку правової науки нового покоління, де удосконалення науково-методологічної бази неможливе без ретроспекції базисних вчень та поглядів, а відновлення різного роду світоглядних позицій без поєднання кардинально нових тенденцій із загальноновизнаними юридичними течіями та правовими школами.

З огляду на зазначене, актуальним завданням сучасної української юридичної науки та вітчизняного правознавства є глибоке вивчення ідей усіх юридичних шкіл і напрямів, що існували в Україні. Особливо це стосується неоціненного внеску видатних вітчизняних вчених у дослідження державно-правових явищ. Їх ідеї, котрі випередили свій час на багато років, особливо цінні сьогодні, в період реформування усіх сфер державного та суспільного життя.

Науковий спадок, залишений корифеями національної науки, помножений на їх неоцінений життєвий та творчий досвід, у поєднанні з новітніми ідеями дослідників сучасної генерації дасть змогу сьогоденним дослідженням держави і права вийти на якісно новий рівень. У зв'язку із цим істотно збільшився інтерес до здобутків наукової правової думки, так званої «золотої віхи» вітчизняної юриспруденції – на межі XIX-XX століття. Особливо це стосується надбань філософії права тієї доби.

У даному контексті величезний інтерес становить філософія права таких найбільш знакових представників правової науки кінця XIX – першої половини XX століття як: Станіслава Дністрянського (1870–1935) –

академіка Всеукраїнської Академії наук, громадського діяча; Володимира Старосольського (1878–1942) – доктора права, громадсько-політичного діяча, голови Української соціал-демократичної партії у 1937–1939 рр., виконувача обов'язків помічника міністра закордонних справ УНР у 1919–1920 рр.; Климентія Ганкевича (1842–1924) – правника, громадського діяча, адвоката; Костя Левицького (1859–1941) – доктора права, адвоката і публіциста, відомого громадського діяча. Ці та ряд інших постатей – надзвичайно багатогранні вчені, здобутки яких не повною мірою виявлені та осмислені сучасною наукою.

Вважаємо, що саме з цих, а можливо і з інших міркувань, опрацьовуючи тему наукового дослідження «Становлення та розвиток Філософсько-правових ідей в Галичині (сер. XIX – XX ст.ст.)», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права, виходила її автор Уляна Володимирівна Вовкович.

Актуальність теми дисертації. Обрана дисертантом Вовкович У.В. тема наукового дослідження привертає увагу з декількох причин. По-перше, тому що вона перебуває у дещо призабутому руслі історії філософії права. Загалом наукова біографістика в останні роки стала актуальним та популярним напрямом історико-правових досліджень, але, як правило, вона обмежується істориками та, меншою мірою, теоретиками права. Між тим, філософсько-правова спадщина вітчизняної юриспруденції є не менш важливою та багатою на креативні ідеї. По-друге, проблематика з історії філософії права, як і будь-якого іншого напрямку юриспруденції, має великий виховний потенціал. Адже належність до юридичної професії означає не тільки наявність певного обсягу знань, але й опанування професійної правової культури, що є неможливим без усвідомлення причетності до юридичної еліти. Останню ж формують, поміж юридичної практики, найкращі та найуспішніші зразки наукової творчості видатних юристів країни. В цьому сенсі творчість учених, які у свій час плідно працювали в умовах різних правових систем (із 1772–1875 рр. на українських землях під

Австрією діяло австрійське право, у 1919–1940 рр. – польське і румунське, а на Закарпатті – угорське і чеське), є взірцем для формування сучасної юридичної еліти.

Відмітимо також, що попри наявність наукових публікацій, в яких частково аналізуються філософсько-правові погляди мислителів західноукраїнських земель дорадянського періоду, сьогодні у вітчизняному правознавстві відсутні ґрунтовні і комплексні наукові дослідження філософсько-правових поглядів правників Галичини сер. ХІХ – ХХ ст.ст. Дисертаційна робота У.В. Вовкович заповнює цю прогалину і є достойним внеском в історію філософії права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація У.В. Вовкович виконувалась у контексті вимог Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Національною академією Правових наук України 03.03.2016 р., Закону України «Про охорону культурної спадщини» 25.05.2017 № 2121-VIII, а також безпосередньо пов'язаних з науково-дослідною роботою кафедри теорії та філософії права Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка» «Філософські та теоретичні концепції держави і права» (державний реєстраційний номер 0113U001356).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертант залучила до дослідження і належним чином опрацювала солідну джерельну базу, а саме – праці С. Дністрянского; В. Старосольського, К. Ганкевича, К. Левицького та їх старших і молодших сучасників М. Алексєєва, М. Драгоманова, М. Зобкова, О. Ейхельмана, Б. Кістяківського, Р. Лашенка, І. Мірчука, Л. Петражицького, П. Стебельського, І. Франка, А. Яковліва.

Нею простежено і критично осмислено основні наукові здобутки попередників у вивченні зазначеної проблеми. Теоретичною основою роботи стали праці науковців, серед яких історики Т. Андрусак, І. Бойко, В. Верига,

М. Гримич, Я. Грицак, Х. Думич, П. Захарченко, В. Кіселичник, О. Кондратюк, В. Кульчицький, В. Кучабський, Ю. Лобода, М. Лозинський, В. Макарчук, М. Стахів, І. Настасяк, М. Никифорак, О. Субтельний, І. Терлюк, Б. Тищик, М. Чубатий, та ін., а також філософи права В. Вовк, О. Грищук, М. Костицький, С. Максимов, Ю. Оборотов, П. Рабінович, С. Рабінович, О. Стовба, А. Токарська та ін.

Загалом історіографічний розділ роботи слід визнати дуже вдалим доробком автора.

Методологічні засади дисертаційної роботи в основі відповідають сучасним вимогам до наукових праць гуманітарного профілю. Методологія дослідження У.В. Вовкович включає емпіричний та теоретичний рівні. Емпіричне дослідження базувалося на безпосередній практичній взаємодії дослідника з досліджуваним об'єктом, і включає передусім дескриптивний метод дослідження. Об'єктами основного методологічного прийому цього методу – спостереження – стали різноманітні тексти філософсько-правової науки (праці С. Дністрянського; В. Старосольського, К. Ганкевича, К. Левицького тощо) та наративні джерела ненаукового характеру (спогади про учених, листи, їх біографічні дані). Доцільним стало у дослідженні використання сучасних методів пізнання тексту та виявлення інтелектуального світу його автора, зокрема – герменевтичного методу. Застосування методів юридичної біографістики дало автору можливість показати взаємозв'язок між біографією і науковою діяльністю вчених-правників Галичини.

Теоретичний рівень дослідження філософсько-правової творчості вчених Галичини представлений філософським діалектичним методом, який дав можливість розглянути їх філософсько-правові ідеї у широкому контексті сучасних їм типів праворозуміння, а їх філософію права в єдності з іншими напрямками діяльності. Доцільним для досягнення мети даного дослідження стало використання принципу історизму та компаративно-правового методу.

Разом з тим не зайвим було би використання у роботі такого властивого філософії права метода як феноменологічний.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність наукових положень дисертації досягнута автором за рахунок комплексного використання необхідної сукупності методів наукового пізнання. В процесі дослідження дисертантом опрацьоване широке коло літературних джерел комплексного та монографічного характеру, автори яких є фахівцями у різних галузях знань: філософії, теорії права, історії, філософії права, соціології права, історії держави і права України права тощо, а також враховано наукові здобутки зарубіжних авторів. Завдяки цьому автор послідовно, системно і конструктивно проаналізувала важливі філософсько-правові питання, що розкривають зміст теми дослідження, відзначила методологічну вагомість різних поглядів вчених тієї епохи.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на належним чином опрацьованому філософсько-правовому матеріалі та спеціальній літературі (загалом автором залучено до дослідження 225 найменувань джерел та наукової літератури).

Новизна дисертаційного дослідження проявляється у тому, що уперше досліджено появу в Галичині філософсько-правових ідей вітчизняної гуманітаристики та їхнє становлення в сер. XIX – XX ст.ст., що дає підстави назагал по-новому системно осмислювати процеси розвитку національної філософії права у взаємозв'язку з філософським та культурно-правовим контекстом всієї України і Європи. У. В. Вовкович змогла знайти нові грані західноукраїнського філософсько-правового романтизму, що збагачує філософію права та її історію новими знаннями та ідеями. Не можна не погодитись з тезою автора про те, що філософія права Галичини мала переконливу національну спорідненість та органічність із європейським правовим контекстом.

Особливу цінність роботі надає проведений автором глибокий і кваліфікований аналіз філософсько-правових ідей правників Галичини сер. XIX – XX ст.ст. та його аксіологічне значення для сучасного етапу розвитку вітчизняної правознавчої науки. З огляду на це можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом щодо проведеного дослідження, об'ємним та всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зазначити, що вона визначається насамперед тим, що в межах єдиного комплексного дослідження вперше зроблена спроба удосконалити теорію природного права на основі авторських позицій раніше невідомих правників Галичини. У дисертації застосовується загальнонауковий діалектичний метод, що сприяв розгляду філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст. як у науковій, так і в практичній сфері. Автором здійснено спробу окреслити аксіологічні архетипи слов'янського філософського дискурсу із XVI-XVIII ст.ст., які були продовжені у науковій творчості правників XIX ст. в Галичині, серед яких любов і милосердя, сердечність, релігійність, добро і зло, виховання національної свідомості і патріотизму. З урахуванням цього можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і в запропонованому вирішенні наукової проблеми.

Важливою є думка дисертанта про те, що, беручи до уваги загальний контекст розвитку історії, філософії, права, можна співвіднести стан цих наук у кінці XIX – на початку XX ст.ст. і підтвердити тезу не про «окремість» розвитку філософії права в Галичині, а її поєднаність із загальноєвропейським загальнонауковим, і світовим контекстом (с.47).

Погоджуємося з пропозицією автора щодо того, що філософсько-правова проблематика у XIX – початку XX ст.ст. спиралася на багатий ґрунт філософування українських попередників від початків її виникнення, вона

була провідною, що доводять численні аналогі європейських течій попередніх епох (с. 96).

Схвальної оцінки заслуговує здійснений дисертантом поділ періоду розвитку і становлення філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст. на чотири етапи (с.78-79).

Цілком справедливою є думка дисертанта про те, що представник української філософсько-правової школи С. Дністрянський був одним із високоосвічених знаних європейських учених, які розвивали різні філософські школи, однак, для представника галицького краю властиві передові, як на той час, ідеї, покладені на ґрунт ідей високоінтелектуальних дослідників європейського рівня, змістовно і творчо осмислені та привнесені у правову культурну свідомість українців (с.117).

Дисертація містить ряд інших напрацювань теоретичного та практичного характеру, які є своєчасними і можуть бути використані вченими в роботі, спрямованій на подальшу розробку кола питань, що так чи інакше стосуються дослідження історії філософсько-правової думки.

Відзначаючи теоретичну і практичну цінність дисертаційного дослідження Вовкович У.В., позитивно оцінюючи його в цілому, слід відзначити, що окремі положення дисертації мають дискусійний характер, потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування, подальшої розробки та вдосконалення філософсько-правового знання. Як і кожне авторське бачення, це дослідження викликає питання, на які варто дати відповідь на захисті дисертації.

1. У дисертації охарактеризовано методологічні засади систематизації розвитку і становлення філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст., у яких дисертант виділяє чотири етапи (с.80-81). Не заперечуючи висновків автора щодо цієї систематизації, варто наголосити на тому, що все-таки це питання лежить у площині історії, подекуди філософії, але не філософії права. Є не зовсім очевидним, які процеси, що мали місце на

поневоленних землях тогочасної Галичини, лежать в основі такого поділу на історичні етапи.

2. Загальновідомо, що Галичина в силу історичних обставин проходила свій шлях поневолення Польщею, Австро-Угорщини, але й зі спадком і під пильним оком Російської імперії. Дисертантка слушно зазначає, що галицькі правники, не відособлюючись від досвіду чужоземних держав, виступали активними дослідниками європейських прав, розвивали їх у всеєдності, відстоюючи при цьому право на національну самобутність, волю і справедливість (с.165). Українські правники, які часто здобували освіту і працювали в освітніх закладах Австро-Угорської імперії, Польщі, інших країн суттєво впливали на суспільні і правові відносини, були ініціаторами захисту прав населення Галичини в межах чинного законодавства Австро-Угорської імперії та інших держав. (с.46)

Тут видається доцільною необхідність у обґрунтуванні автором теоретичних й прикладних аспектів впливу правових систем країн, в складі яких перебувала Галичина, на становлення світогляду українських вчених. Це, в свою чергу, дозволило б детальніше проаналізувати особливості пошуку філософсько-правового осердя на перетині європейської спадщини у правосвідомості галичан.

3. Автором, без сумніву, був опрацьований великий пласт тогочасних публікацій, періодичних видань, збірок наукових праць, часописів, наведених у т.ч. і в додатках до роботи. Однак, разом з тим, у дисертації відчувається брак критики. І тут два моменти. По-перше, дослідження критики сучасників на тогочасні публікації, і, по-друге, подекуди є незрозумілим ставлення самого автора до тих філософсько-правових ідей, що перебувають у центрі долідження.

4. Видається також, що робота значно виграла би за умов простеження автором сприйняття та розвитку ідей С. Дністрянського, В. Старосольського, К. Ганкевича, К. Левицького та інших українців наступними поколіннями учених. Адже, як показує автор, вони є найбільш знаковими постатями

правників-докторів наук як серед теоретиків так і філософів права. Не зайвими були би і співставлення їх поглядів та поглядів їх учнів.

5. У роботі доцільно було б більш детально подати авторське бачення щодо цінності філософсько-правової спадщини правників Галичини у сучасній юридичній науці. Жодним чином не применшуючи їх внеску у скарбницю філософсько-правової думки, дисертацію збагатила б вказівка на те, які філософсько-правові ідеї правників не знайшли підтримки сьогодні в українській юридичній науці, а яка проблематика продовжує розвиватися.

6. Потребує додаткової аргументації вибір автора зосередити свою увагу на дослідженні наукової спадщини лише докторів права С. Дністрянського; В. Старосольського, К. Ганкевича, К. Левицького. Для повнішої репрезентації філософсько-правових ідей Галичини видається, що варто було б взяти для аналізу більше статей та інших праць правників і не лише докторів права. Наприклад, Р. Лашенка, О. Мицюка, В. Охримовича, А. Яковліва, та інших, про яких, зокрема, автор згадує у додатках до дисертаційного дослідження.

Утім указані зауваження та пропозиції щодо уточнення позиції автора суттєво не применшують значущості роботи У. В. Вовкович, яка повністю відповідає вимогам, які пред'являються сьогодні до кандидатських дисертацій. Виконане нею дисертаційне дослідження є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності повному вирішують наукове завдання – дослідження становлення і розвитку філософсько-правових ідей в Галичині сер. XIX – XX ст.ст.

Дисертаційне дослідження Уляни Володимирівни Вовкович відповідає паспорту спеціальності 12.00.12 – філософія права.

Висновки та матеріали роботи У. В. Вовкович можуть бути використані для подальшого вивчення багатьох історико-правових, теоретичних і методологічних проблем правознавства, при створенні робіт з теорії держави і права, філософії права, історії політико-правових вчень, історії держави і права України, загальної історії держави і права, при підготовці навчально-

методичної літератури, у навчальному процесі, при підготовці лекцій і проведенні семінарських занять із дисциплін «Філософія права», «Теорія держави і права», «Історія політико-правових вчень», «Історія держави і права України», «Загальна історія держави і права».

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані автором на наукових конференціях, з достатньою повнотою викладені у 5 публікаціях, 1 з яких – у зарубіжному виданні.

Автореферат дисертації відображає основні її положення. Дисертація та автореферат написані грамотною літературною мовою, оформлені відповідно до вимог, які висуваються до робіт такого рівня. Текстових запозичень з робіт інших авторів дисертація та автореферат не містять.

Вищевказане дає можливість стверджувати, що дисертаційне дослідження «Становлення та розвиток Філософсько-правових ідей в Галичині (сер. ХІХ – ХХ ст.ст.)», відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», що затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, з подальшими змінами, а його автор – Уляна Володимирівна Вовкович – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

**Доцент кафедри теорії
та історії держави і права,
конституційного та міжнародного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

В.В. Шишко